

نکاتی پیرامون حقوق جهانی کودک و نوجوان

پیشگفتار

آنچه در مکتوب حاضر خواهد آمد پاره‌ای از نکاتی است پیرامون حقوق کودک که توسط مجمع عمومی سازمان ملل متحد، در اجلاس مورخ بیستم نوامبر ۱۹۵۹م تحت عنوان اعلامیه جهانی حقوق کودک و مصوبه مورخ ۱۹۸۹م همان مجمع تحت عنوان کنوانسیون حقوق کودک تصویب شده است.

بنابراین، ساختار این نوشتار از یک مقدمه، دو بخش، به عنوان متن، و یک مؤخره که در آن توصیه‌هایی به عمل آمده تشکیل می‌گیرد.

امید است با فرصتهایی که در آینده پیش آید، بتوان گامهای مؤثرتری در راستای تعیین حقوق کودکان بویژه از دیدگاههای ایدمان الهی و جمهوری اسلامی ایران برداشت تا نه تنها نقص و عیب‌های احتمالی اعلامیه و کنوانسیون بر طرف گردد، بلکه زمینه‌های اجرائی حقوق کودک، با تمهید ضمانتهای اجرائی برای آنها بیشتر و بهتر فراهم گردد. ان‌شاءالله.

دکتر حسین باهر

استاد دانشگاه

مقدمه: کودک چه انسانی است و حقوق او چیست؟

برای کودک تعاریف زیادی شده است که عموماً ناظر بر سن مولود انسانی است. این دوران از قبل از تشکیل نطفه تا مراحل مختلف جنینی و از بدو تولد تا بلوغ فردی و اجتماعی را در بر می‌گیرد.

بنابراین، اگر بخواهیم برخورد جامع‌الاطراف با حقوق کودک داشته باشیم قاعدتاً باید چهار مرحله را لحاظ کنیم. به ترتیب زیر:

۱. دوران قبل از تشکیل نطفه، شامل نحوه ازدواج پدر و مادر و چگونگی تشکیل نطفه؛

۲. دوران بعد از تشکیل نطفه، شامل مراحل قبل از دمیده شدن روح و بعد از آن تا تولد؛

۳. دوران ولادت تا پایان حضانت (پرورش نونهالی)؛

۴. دوران بعد از حضانت تا بلوغ فردی (جسمانی) و از آن دوره تا شروع بلوغ اجتماعی.

آنچه در حقوق بین‌المللی، و اصولاً در عرف حقوقی غرب، مورد نظر است، عمدتاً مرحله‌ای است بین تولد تا پایان هیجده سالگی، برای پسر و دختر به طور مساوی.

برای چنین دورانی است که اعلامیه جهانی ۱۹۵۹م و کنوانسیون ۱۹۸۹م حقوق کودک تنظیم گردیده است که ذیلاً به شرح آنها خواهیم پرداخت (۱).

بخش اول: اعلامیه جهانی حقوق کودک (۱۹۵۹م) مقدمه اعلامیه

این اعلامیه، حقوق کودک را با این هدف که ایام کودکی توأم با خوشبختی بوده و از حقوق و آزادی‌هایی که در پی خواهد آمد به خاطر خود و جامعه‌اش بهره‌مند شده رسماً به آگاهی عموم می‌رساند و از پدران و مادران و زنان و مردم، به عنوان افراد جامعه، سازمانهای داوطلب، مقامات محلی و دولتها خواستار است تا این حقوق را به رسمیت شناخته و در جهت رعایت این حقوق از طریق قوانین و سایر تمهیداتی که به تدریج با توجه به اصول زیر تدبیر می‌گردند اهتمام ورزند.

نکاتی پیرامون مقدمه اعلامیه ۱

الف: عدم تعریف دوران کودکی؛ زیرا در کشورهای مختلف تعابیر متفاوتی وجود دارد. برای مثال در کشور ایران اسلامی سن قانونی (تکلیف) برای دختر ۹ سال تمام و برای پسر ۱۵ سال تمام می‌باشد و حال آنکه در عرف بین‌المللی سن قانونی ۱۸ سال (برای دختر و پسر به طور یکسان) است.
ب: خوشبختی واژه‌ای است تعریف نشده و قابل تفسیرهای مختلف.
ج: به آگاهی رساندن رسمی، هیچ‌گونه ضمانت اجرایی ندارد.
د: اعلامیه حقوق کودک چیزی در حد همان اعلامیه حقوق بشر است و همچون چاههای حاج میرزاآغاسی است که اگر برای ایران آب نداشت برای دیگران نان داشت!

اصل ۱

کودک باید از کلیه حقوق مندرج در این اعلامیه برخوردار شود. همه کودکان بدون استثنا و تبعیض و بدون در نظر گرفتن نژاد، رنگ، زبان، دین، عقاید سیاسی یا سایر عقاید منشأ اجتماعی یا ملی، ثروت، تولد و یا ویژگیهای فردی دیگر یا خانوادگی مشمول این حقوق می‌شوند.

نکاتی پیرامون اصل ۱

۱/۱. اینکه همه کودکان به یک چشم دیده شوند بسیار جالب است و ذکر جمله «همه کودکان بدون استثنا و تبعیض و بدون در نظر گرفتن نژاد، رنگ، زبان، دین و عقاید سیاسی یا سایر عقاید منشأ اجتماعی یا ملی، ثروت، تولد و یا ویژگیهای فردی دیگر یا خانوادگی مشمول این حقوق می‌شوند.» به

طور ضمنی مراتب تبعیضات را شرح می‌دهد.

۱/۲. از طریق مفهوم مخالف جمله شاید بشود این گمان را داشت که نویسندگان این اعلامیه به وجود چنین تبعیضاتی در بین کودکان (و حتی بزرگان) اعتراف نموده‌اند.
۱/۳. بدیهی است بدون زمینه‌های فرهنگی و ضمانت اجرایی کافی هیچ حرف خوبی به اجرا در نمی‌آید.

اصل ۲

کودک باید از حمایت ویژه برخوردار شود و امکانات و وسائل ضروری جهت پرورش بدنی، فکری، اخلاقی و اجتماعی وی به نحوی سالم و طبیعی و در محیطی آزاد و محترم توسط قانون یا مراجع ذی‌ربط در اختیار وی قرار گیرد. در وضع قوانینی بسدین منظور منافع کودکان باید بالاترین اولویت را داشته باشد.

نکاتی پیرامون اصل ۲

۲/۱. حمایت ویژه از همان اصلاحات غیر قابل اندازه‌گیری است.
۲/۲. امکانات و وسائل ضروری از شرایط لازم رشد است، ولی داشتن موقعیت‌ها و فرصت‌ها نیز از شرایط کافی این امر است که در این ماده ذکر نشده است.
۲/۳. رشد یک انسان (به‌ویژه کودک) فقط در پرورشهای بدنی، فکری، اخلاقی و اجتماعی خلاصه نمی‌شود، بلکه هر انسانی دارای ابعاد چهارگانه کلی است که به همه آنها باید به طور همزمان توجه شود: جسمانی، روحانی، اخلاقی و عرفانی.
۲/۴. نحوه سالم و طبیعی نیز از واژه‌های گنگ است. معیار سلامت در هر فرهنگی متفاوت است و لذا بایستی برای آن تعریف کاربردی شود.

اصل ۳

کودک باید از بدو تولد صاحب اسم و ملیت گردد.

نکاتی پیرامون اصل ۳

۳/۱. اینکه کودک باید از بدو تولد صاحب اسم و ملیت گردد، حرف درستی است.
۳/۲. اینکه اسم کودک را چه کسی تعیین می‌کند در اینجا ذکر نشده است؛ پدر، مادر، هر دو یا...؟
۳/۳. و اما مسأله ملیت نیز امر مهمی

است که باید مشخص شود که کودک به هنگام تولد چه ملیتی دارد؟ براساس خاک یا براساس خون یا هر دو یا...؟

۳/۴. امروز پاره‌ای از کشورها قائل به ملیت کودک براساس مکان تولد او می‌باشند و پاره‌ای نیز براساس ملیت پدر و مادر و بعضی‌ها هم هر دو. به نظر می‌رسد بهتر باشد که ملیت نیز مانند معتقدات کودک به خود وی واگذار شود تا در سن قانونی درباره آن تصمیم بگیرد.

اصل ۴

کودک باید از امنیت اجتماعی بهره‌مند گردد. در محیطی سالم پرورش یابد و بدین منظور کودکان و مادران باید از مراقبت و حمایت خاص که شامل توجه کافی پیش و بعد از تولد می‌شود، بهره‌مند شوند کودک باید امکان برخوردارگی از تغذیه، مسکن، تفریحات و خدمات پزشکی مناسب را داشته باشد.

مهمترین نکات پیرامون کنوانسیون حقوق کودک عبارتند از:

۱. تساوی بودن تمام اعضاء خانواده؛
۲. اهمیت به مقام و ارزش انسان؛
۳. عدم تبعیض؛
۴. توجه به مراقبتهای ویژه کودکان؛
۵. اهمیت جایگاه خانواده در رشد کودک؛
۶. محیط سالم؛
۷. مساعد نمودن زمینه و...

نکاتی پیرامون اصل ۴

۴/۱. امنیت اجتماعی احتیاج به تعریف دارد.
۴/۲. محیط سالم نیز از اموری است که نیاز به تبیین دارد.
۴/۳. اینکه بایستی از کودکان و مادران مراقبت و حمایت خاص شود بسیار جالب است، ولی عمدتاً کلی گویی است.
۴/۴. در مورد کودکان بدون مادر که توسط اشخاص حقیقی و بنا حقوقی نگهداری می‌شوند در این ماده ذکر نشده که بهتر بود ماده به آنها نیز شمول پیدا می‌کرد.

مهمترین اصل اول اعلامیه حقوق جهانی کودک: عدم تبعیض نژادی، دینی، ملی، رنگ و... می باشد.

طبق اصل سوم اعلامیه حقوق جهانی کودک: کودک باید از بدو تولد دارای اسم و ملیت باشد.

آزادی عقیده به کودکانده اده شود تا در مراحل دادرسی اجرائی و قضایی مربوط به خود و یا از طریق وکیل و قسیم ابراز عقیده کنند.

اصل ۵

کودکی که از لحاظ بدنی، فکری یا اجتماعی معلول است باید تحت توجه خاص، آموزش و مراقبت لازم متناسب با وضع خاص وی قرار گیرد.

نکاتی پیرامون اصل ۵

۵/۱. توجه به مراقبتهای ویژه برای کودکان معلول از نقاط قوت این اعلامیه است.
۵/۲. ابعاد معلولیت فقط بدنی، فکری، اجتماعی نیست، بلکه معلولیتهای دیگری هم امروزه قابل ذکر است؛ از آن جمله معلولیتهای عرفانی و سیاسی. توضیح آنکه پاره‌ای از کودکان به دلیل توارثهای (غیر مكتسبه) تحت تعالیم عرفانی اجباری پدر و مادر و خانواده و قوم و قبیله قرار می‌گیرند؛ مانند فرزندان درویش قادریه که شیشه مسی خوردند و یا پاره‌ای از کودکان، معلولیتهای سیاسی خاصی را به دلیل ناهماهنگی اولیاء آنها با حکومت‌های حاکم پیدا می‌کنند.

اصل ۶

کودک جهت پرورش کامل و متعادل شخصیتش نیاز به محبت و تفاهم دارد و باید حتی الامکان تحت توجه و سرپرستی والدین خود، و به هر صورت در فضای پر محبت امنیت اخلاقی، مادی، پرورش یابد. کودک خردسال را بجز در موارد استثنائی نباید از مادر جدا کرد. جامعه و مقامات اجتماعی موظفند که نسبت به کودکان بدون خانواده و کودکان بی بضاعت توجه خاص مبذول دارند. کمکهای نقدی دولت و دیگر تسهیلات، جهت تأمین و نگهداری فرزندان خانواده‌های پر جمعیت توصیه می‌شود.

نکاتی پیرامون اصل ۶

۶/۱. یکی از مترقی‌ترین اصول اعلامیه حقوق کودک همانا این اصل است؛ اصلی که در آن منحنی کمال و تعادل شخصیت کودک را ترسیم کرده محورهای محبت و تفاهم (والدین) را مطرح می‌نماید.
۶/۲. موارد استثنائی که در آن موارد باید کودک از مادرش جدا شود احتیاج به تفصیل دارد. برای مثال پس از جنگ تحمیلی عراق علیه ایران که پاره‌ای از پدران شهید می‌شدند، به دلیل ولایت جد پدری، فرزندان خردسال را از مادر جدا کرده به پدربزرگ واگذار می‌کردند. اگرچه این عمل با حکم حضرت امام (ره) مستوقف گردید، ولی همچنان به عنوان یک مشکل حقوقی موجود است.

اصل ۷

کودک باید از آموزش رایگان و اجباری، حداقل در مدارج ابتدائی بهره‌مند گردد. کودک باید از آموزشی بهره‌مند شود که در جهت پیشبرد و ازدیاد فرهنگ عمومی او بوده و چنان سازنده باشد که در شرایط مساوی بتواند استعداد، قضاوت فردی، درک مسؤولیت اجتماعی و اخلاقی خود را پرورش داده فردی مفید برای جامعه بوده در امر آموزش و رهبری کودک مصالح کودک باید راهنمای مسؤولین امر باشد.
چنین مسؤولیتی در درجه اول به عهده والدین می‌باشد.

نکاتی پیرامون اصل ۷

۷/۱. در اینکه کودکان باید آموزش ببینند شکی نیست، ولی رایگان و اجباری

بودن آموزش کمی غیر واقع بینانه است، چون ممکن است که خود اولیا توانایی پرداخت هزینه‌های آموزش را داشته باشند یا دولت توان پرداخت نداشته باشد.
۷/۲. پیشبرد و ازدیاد فرهنگ عمومی نیز از جملات قابل تفسیر است. اولاً فرهنگ یعنی چه؟ و در ثانی برای فرهنگ عمومی چه معیاری وجود دارد؟
۷/۳. مدارج ابتدائی در هر کشوری متفاوت است! بعضی‌ها سواد خواندن و نوشتن را مدارج ابتدائی می‌گیرند و بعضی‌ها تا دوره دبیرستان را.
۷/۴. مفهوم «جامعه» که مرتباً در این اعلامیه ذکر می‌شود مشخص نشده است.

اصل ۸

کودک باید در هر شرایطی جزه اولین کسانی باشد که از حمایت و تسهیلات بهره‌مند گردد.

نکاتی پیرامون اصل ۸

۸/۱. در این اصل آشکارا کلی‌گویی شده است.
۸/۲. در هر شرایطی یعنی چه؟ اگر آن شرایط غیر قابل پیش‌بینی بود چه؟ (مسأله فوریت‌دار)
۸/۳. منظور از حمایت و تسهیلات چیست؟
۸/۴. اگر در فرض اصل ۸ هیچ‌کس از حمایت و تسهیلات برخوردار نشود، چه؟

اصل ۹

کودک باید در برابر هرگونه غفلت، ظلم و استعمار حمایت شود.
کودک نباید به هر شکلی وسیله مبادله قرار گیرد. کودک نباید قبل از رسیدن به حداقل سن مناسب به استخدام درآید و نباید به هیچ‌وجه امکان و یا اجازه استخدام کودک در کارهایی داده شود که به سلامت یا

کودک باید از آموزش رایگان و اجباری حداقل در مدارج ابتدایی استفاده نماید و چنین مسؤولیتی در درجه اول بر عهده والدین است.

به کودک نباید ظلم و استثمار کرد و همچنین وسیله مبادله و استخدام نگردد.

هرگونه سوءاستفاده از کودک جهت توزیع و مصرف مواد مخدر و یا سوءاستفاده‌های جنسی ممنوع می‌باشد.

ممل، به دنبال کار کارشناسانه و وسیعی اقدام به تصویب کنوانسیون نمود که ذیلاً به شرح مواد آن خواهیم پرداخت. گرچه اعلامیه حقوق کودک توسط ایران نیز به امضا رسیده بود، ولی نماینده جمهوری اسلامی ایران از امضای کنوانسیون متعاقب آن اعلامیه، به دلایل ظاهراً نه چندان محکم‌پسند، سر باز زده بود که با توجه به باز بودن دست برای هرگونه تکمیل و تصحیح، امید آن مس‌رفت که مسؤولین امور سیاسی مملکت به جای پیدا کردن راه‌حل برای مسایل، درصدد انحلال آنها برنیایند.

بدیهی است نکاتی در کنوانسیون موردنظر وجود دارد که ظاهراً تطبیقی با موازین اسلامی ندارد که از آن جمله است:

۱. وضعیت حقوقی کودکان نامشروع که شرع مبین اسلام برای آنها مقررات ویژه‌ای دارد؛
 ۲. فرزندخواندگی نیز از موارد دیگری است که در فقه اسلامی، به صورتی که در حقوق غرب مطرح است، وجود ندارد، ولی در آن اموری مانند قیمومت و رضاع وجود دارد که بسیار جالب توجه است؛
- خوشبختانه مجلس شورای اسلامی در تاریخ ۷۲/۱۰/۱۹ لایحه الحاق ایران را به این کنوانسیون تصویب کرد.

نکاتی پیرامون مقدمه کنوانسیون

۱. تأکید بر به رسمیت شناختن حقوق لاینفک و تساوی منزلت تمام اعضای خانواده بشری به عنوان زیربنای آزادی، عدالت و صلح در جهان.
۲. اعتقاد به حقوق اساسی و مقام و ارزش انسان.
۳. مخالفت با هرگونه تبعیضات (ناروا) از نظر نژاد، رنگ، جنس، زبان، مذهب و...

پرتفاهم و گذشت رشد کند بسیار جالب است؛ ولی چه تضمینی وجود دارد که بزرگترها از این روحیه سوءاستفاده نکنند؟ ۱۰/۴. صلح و برادری جهانی موقمی امکان‌پذیر است که انسانها اگر دین ندارند لااقل آزاده باشند وگرنه تا زمانی که بزرگترها دارای این همه اختلافات هستند چطور می‌توان از کوچکترها انتظار برادری داشت؟

توصیه تبلیغات در مورد اعلامیه جهانی حقوق کودک

اجلاس عمومی (سازمان ملل) با توجه به اعلامیه حقوق کودک از والدین، مردان و زنان، به عنوان افراد بشر، و همچنین سازمانهای داوطلب، مقامات محلی و دولتها خواستار است که حقوقی را که گفته شد به رسمیت شناخته و در اجرای آنها اهتمام ورزند.

۱. توصیه می‌کند که دول کشورهای عضو، سازمانهای تخصصی مربوط و سازمانهای غیردولتی صالح تا آنجا که ممکن است در نشر این اعلامیه بکوشند.

۲. توصیه می‌کند که دبیرکل، اعلامیه را به صورت گسترده پخش و توزیع نموده و به این منظور از کلیه امکانات موجود برای انتشار و توزیع متن این اعلامیه به کلیه زبانهای ممکن اقدام کنند.

بخش دوم:

نکاتی پیرامون کنوانسیون حقوق کودک

(مصوب مجمع عمومی سازمان ملل متحد در سال ۱۹۸۹ م)

پیشگفتار

سی سال پس از صدور اعلامیه حقوق کودک، که به صورت بسیار کلی تدوین شده بود، مجمع عمومی سازمان

آموزش وی لطمه زده و یا باعث اختلال رشد بدنی، فکری و یا اخلاقی وی گردد.

نکاتی پیرامون اصل ۹

۹/۱. واژه‌هایی همچون غفلت، ظلم، شقاوت و استثمار باید به صورت کاربردی تعریف شود؛ زیرا تمام اینها مفاهیمی به اصطلاح کشدارند.

۹/۲. باید توضیح داد که منظور از وسیله مبادله قرار گرفتن، خرید و فروش، معاوضه، و به طور کلی سوداگری کودکان (برده‌داری اطفال) است.

۹/۳. حداقل سن مناسب چه سنی است؟ آیا پاره‌ای از مناطق در ایران که کودکان، بسته به شرایط جسمی و جنسی، از ابتدایی‌ترین سنین مورد استفاده تولیدی قرار می‌گیرند کاری است درست یا غلط؟

۹/۴. چه کسی اختلال در رشد بدنی، فکری، اخلاقی کودک را مشخص می‌کند؟ پدر و مادر، جامعه، متخصصین و یا...؟

اصل ۱۰

کودک باید در مقابل هرگونه اعمال و رفتاری که ترویج تبعیضات نژادی، مذهبی و غیره را ممکن سازد، حمایت شود.

کودک باید با روحیه‌ای پرتفاهم، گذشت، معتقد به دوستی بین مردم، صلح و برادری جهانی، با آگاهی کامل بر اینکه توانایی و استعداد وی باید وقف خدمت به هموعاش شود، پرورش یابد.

نکاتی پیرامون اصل ۱۰

۱۰/۱. این اصل از فریب‌ترین و در عین حال فریبنده‌ترین اصول اعلامیه جهانی حقوق کودک است.

۱۰/۲. تبعیضات نژادی را در کنار تبعیضات مذهبی قرار دادن و آنها را با یک چوب راندن کمی مشکوک به نظر می‌رسد.

۱۰/۳. اینکه کودک باید با روحیه‌ای

کشورهای عضو نهاده شده است.

مفاد ماده ۷

ثبت تولد، داشتن نام و تابعیت و در صورت امکان مشخص شدن والدین و تحت سرپرستی قرار گرفتن کودک (توسط والدین، قیم قهری یا قانونی و...) از حقوق کودک است.

لازم الاجرا بودن موارد مذکور، بویژه درباره کودکان در معرض آوارگی، توسط کشورهای عضو قطعی است.

مفاد ماده ۸

در این ماده پیش‌بینی شده است که حفظ هویت کودک (که از آن جمله است ملیت، نام و روابط خانوادگی) از حقوق مسلم اوست و در صورت محروم شدن کودک از آنها، مورد حمایت و مساعدت سریع کشورهای عضو قرار خواهد گرفت.

مفاد ماده ۹

در بندهای چهارگانه این ماده جدا شدن کودکان از والدین، علی‌رغم خواست خودشان، ملامت شده؛ مگر آنکه مقامات ذیصلاح این جدا شدن را به نفع کودکان تشخیص بدهند و یا والدین مجبور به این امر باشند (فرضاً زندانی شدن آنها) در چنین صورتی برای کودکان چنین حقی وجود دارد که به طور مرتب از والدین خود دیدار کرده، با آنها روابط نسبتاً مستمری داشته باشند. این ماده یکی از مترقی‌ترین مواد کنوانسیون است و تنها نقطه ضعف متصور در آن ذکر «خواست خودشان» است که اگر چه ظاهراً خیلی دموکراتیک به نظر می‌رسد، ولی عقلاً قابل دفاع نیست؛ زیرا کودک در شرایطی نیست که لزوماً خواستهای او معقول باشد. بنابراین باید به جای «خواست خودشان»، «خواست خودشان با تأیید مقامات ذیصلاح» ذکر گردد.

مفاد ماده ۱۰

این ماده از ۲ بند تشکیل شده است که نکاتی به شرح زیر را دربردارد:
در بند ۱ ماده ۱۰ پیش‌بینی شده است که درخواست کودک یا والدین او برای ورود یا ترک کشور، به منظور به هم پیوستن مجدد خانواده، با نظر مثبت تلقی گردد.
در بند ۲ این ماده نیز آمده است که در صورتی که کودک و والدین او در کشورهای جداگانه‌ای زندگی کنند، این حق برای طرفین

وارد شود، مورد تضمین کشورهای طرف کنوانسیون لحاظ کرده است.

مفاد ماده ۳

بند ۱ ماده ۳، تأمین منافع کودکان را در کلیه اقدامات انجام‌شونده توسط مؤسسات رفاه اجتماعی عمومی و یا خصوصی، دادگاهها، مقامات اجرایی، یا ارگانهای حقوقی مورد تأکید قرار داده است، ولی مشخص نکرده است که منافع کودکان یعنی چه و چه معیار و مقامی برای تشخیص آنها وجود دارد.

بند ۲ ماده ۳، رفاه کودکان را، با درنظر گرفتن حقوق و تکالیف اولیای آنها، مورد تأکید قرار داده مسؤلیت تأمین آن را به عهده کشورهای طرف کنوانسیون واگذار کرده است.

بند ۳ ماده ۳، ضمانت حسن اجرای امور ایمنی و بهداشت کودکان توسط سازمانهای ذی‌ربط را به عهده کشورهای طرف کنوانسیون قرار داده است.

بدیهی است این اشکال قابل تصور است که اگر خود کشور طرف کنوانسیون در وظایفش قصور کرد چه ضمانت اجرایی وجود دارد.

مفاد ماده ۴

این ماده کشورهای طرف کنوانسیون را به استیفای حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کودکان راهنمایی کرده، جهت هرچه بهتر ایفا شدن این نقش، امکان همکاریهای بین‌المللی را نیز پیش‌بینی کرده است.

مفاد ماده ۵

در این ماده، احترام به مسؤلیت‌ها و در نتیجه حقوق و تکالیف اولیای کودکان، در هر وضعیت فرهنگی - اجتماعی که قرار دارند از تعهدات کشورهای طرف کنوانسیون لحاظ شده است.

مفاد ماده ۶

در بند ۱ این ماده، حق ذاتی (طبیعی) هر کودک را برای زندگی به رسمیت شناخته است. (بنابراین، اگر طبق قوانین کشوری، مادر مجرمی در حال بارداری باید مجازات اعدام گردد، ضروری است اعدام به تعویق افتد).

در بند ۲ این ماده، تضمین تأمین حداقل امکانات برای بقا و پیشرفت کودک به گردن

مهمترین مفاد کنوانسیون حقوق کودک ماده ۲۰ می‌باشد که در آن محروم کردن کودک از محیط خانواده ممنوع شده است.

۴. توجه به ضرورت مراقبت‌های ویژه برای دوران کودکی، که در سایر مصوبات سازمان ملل نیز به آنها تصریح شده است.

۵. اهمیت خانواده در رشد کودک و لذا حمایت به رعایت ارکان آن.

۶. ضرورت محیط مملو از تفاهم و محبت برای رشد کامل و متعادل شخصیت کودک.

۷. آماده‌سازی کودک برای صلح، احترام، بردباری، آزادی، برابری و اتحاد.

۸. حمایت از کودکان معلول ذهنی، جسمی، به صورت مناسب و از قبل تا بعد از تولد.

۹. رعایت شرایط حالات اضطراری فردی و اجتماعی درباره کودکان رضاعی و فرزندانخوانده ملی و بین‌المللی.

۱۰. توجه به اهمیت ارزشهای سنتی و فرهنگی هر ملتی در حمایت و تعلیم و تربیت کودکان.

مفاد ماده ۱

بر اساس این ماده افراد زیر سن ۱۸ سال (اعم از دختر و پسر) به عنوان کودک تعریف شده، به طور ضمنی برای کشورهایی که قانوناً سن بلوغ را کمتر تشخیص می‌دهند (میلانند کشورهای اسلامی) جواز لازم را لحاظ کرده است.

مفاد ماده ۲

بسنند ۱ ماده ۲، کشورهای طرف کنوانسیون را ملزم به تضمین اجرای بدون هرگونه تبعیض مفاد کنوانسیون درباره عموم کودکان حوزه قضایی خود نموده است.

بند ۲ ماده ۲، حمایت از کودک را در مقابل هرگونه ستمی که از هر کسی (حتی پدر و مادری یا قیم قانونی او) بخواهد بر او

وجود داشته باشد که بتوانند به طور متناوب همدیگر را ملاقات کنند.

علاوه بر این ترک هر کشور، من جمله کشور ملی خود، و ورود به کشور دیگری، از حقوق مورد احترام والدین و کودک آنهاست؛ مگر آنکه این اقدام موجب خدشه دار شدن امنیت ملی، نظم عمومی، سلامت عمومی، اخلاق، حقوق یا آزادیهای دیگران یا سایر حقوقی که در کنوانسیون به رسمیت شناخته شده، گردد.

مفاد ماده ۱۱

در این ماده قاچاق کودکان ممنوع اعلام شده، کشورهای عضو کنوانسیون موظف به جلوگیری از قاچاق کودکان و یا بازگشت دادن کودکان موضوع این ماده به کشورهای خود شده‌اند.

مفاد ماده ۱۲

آزادی عقیده برای کودکانی که قادر به شکل دادن عقاید خود هستند لحاظ شده به نظر کودک مطابق با سن و بلوغ وی اهمیت داده می‌شود.

در قسمت دوم این ماده آمده است که عندالزوم به کودکان فرصت داده شود تا در هریک از مراحل دادرسی اجرایی و قضائی مربوط به خود و یا از طریق وکیل یا قیم، در چهارچوب قوانین کشور متبوع، ابراز عقیده نماید.

مفاد ماده ۱۳

ماده ۱۳ که در حقیقت شارح ماده ۱۲ است، زمینه‌های اجرایی آزادی عقیده کودکان را مطرح ساخته و محدودیتهای آن را منحصر به مواردی دانسته است که حقوق یا آبروی دیگران مخدوش شده یا امنیت و نظم عمومی به خطر افتند.

مفاد ماده ۱۴

ماده ۱۴ نیز کم و بیش همان نکات مربوط به آزادی فکر، عقیده و مذهب را تأکید کرده والدین و سرپرستان کودک را موظف به هدایت کودک در جهت اعمال این حقوق می‌نماید.

مفاد ماده ۱۵

در این ماده نیز حقوق کودک در مورد آزادی تشکیل اجتماعات و مساجم مسالمت‌آمیز به رسمیت شناخته شده و موارد استثنا را فقط ایجاد اختلال در امنیت

ملی، نظم عمومی، امنیت عمومی، سلامت عمومی و اخلاقیات و حقوق و آزادیهای دیگران دانسته است.

مفاد ماده ۱۶

در این ماده ملاحظات خودسرانه و یا غیرقانونی و یا استکبارانه در امور خصوصی، خانوادگی و حتی مکاتبات کودک منع شده از دولت‌ها خواسته شده است که جهت ضمانت‌اجرائی این حقوق اقدام به وضع قانون نمایند.

مفاد ماده ۱۷

ارتقای سطح فرهنگ و آگاهیهای عمومی سالم کودک، بویژه از طریق رسانه‌های گروهی، مورد عنایت قرار داده شده، مکانیزمهای محلی، ملی و بین‌المللی برای تولید، مبادله و انتشار اطلاعات و مطالب از منابع گوناگون مورد تأکید قرار داده شده است.

مفاد ماده ۱۸

در این ماده ضمن به رسمیت شناختن مسؤلیت مشترک پدر و مادر در حفظ سلامت جسمانی و روحانی و ارتقای سعادت اجتماعی و عرفانی او از کشورهای عضو کنوانسیون خواسته شده است که در راه تحقق این منظور تأسیسات قانونی و تسهیلات خدماتی لازم را تعیین کنند. این امر بویژه برای کودکانی که والدین آنها شاغل‌اند مورد تأکید واقع شده است.

مفاد ماده ۱۹

در این ماده هر نوع اعمال خشونت‌آمیز، اعم از جسمی، روحی و یا سوءاستفاده‌های جنسی و کاری، چه به طور عمده و چه به خاطر سهل‌انگاری و بی‌توجهی، مطرود شناخته شده اقدامات حمایتی جدی دولت‌ها از طرق مختلف قانونی، اجرایی، اجتماعی و آموزشی مورد تأکید قرار گرفته است.

مفاد ماده ۲۰

یکی از جالبترین مواد این کنوانسیون همانا ماده ۲۰ است که در آن محرومیت و یا محروم کردن کودک از محیط خانوادگی و منافع خویش ممنوع اعلام شده، در صورت اضطرار مکانیزم‌های جایگزین برای رفع این‌گونه محرومیت‌ها لحاظ شده است که از آن جمله تصریحی است که در مورد تعیین سرپرست و کفیل در قوانین اسلامی به عمل

کمیته حقوق کودک شامل:
۱۰ عضو از نامزدهای معرفی شده توسط کشورهای عضو به مدت ۲ سال و با رأی منخفی انتخاب می‌شوند.

آمده است.

مفاد ماده ۲۱

در این ماده نیز، با قید «در صورت جواز» نظام فرزندخواندگی توسط کشورهای عضو، مکانیزم‌های حقوقی برای اجرای هرچه صحیح‌تر این کار انسان‌دوستانه در سطوح ملی و بین‌المللی تعیین گردیده است.

مفاد ماده ۲۲

در این ماده مسأله پناهندگی کودکان، به اتفاق پدر و مادر یا شخص دیگری که همراه آنهاست، مورد توجه قرار داده شده، از کشورهای عضو خواسته شده است که طبق موازین حقوق بشر یا سایر اسناد بشردوستانه عمل کنند.

در بند ۲ این ماده آمده است که در صورت پناهندگی کودک، بدون والدین، سعی در ردیابی والدین کودک برای به هم پیوستن مجدد خانواده به عمل آمده در غیره این صورت با وی به عنوان کودکی که به طور موقت یا دائم از محیط خانوادگی، به هر دلیل، محروم شده است، رفتار شود.

مفاد ماده ۲۳

بند‌های چهارگانه ماده ۲۳ دربرگیرنده نکاتی است پیرامون جلوگیری، و مراقبت از معلولیت‌های جسمی و ذهنی، که به هر دلیلی گریبانگیر کودک شده یا خواهد شد و معالجه آنها، در این رابطه نه تنها اقدامات دولتهای عضو مورد توجه قرار داده شده است، بلکه همکاریهای علمی و عملی بین‌المللی نیز مورد تأکید و توصیه قرار داده شده است.

مفاد ماده ۲۴

بهداشت و درمان بیماریهای جسمی و توانبخشی به کودکان نیازمند در سطح استانداردهای بین‌المللی، در نتیجه تعبیه مکانیسمهای بهداشت کافی، تغذیه سالم، زایمان صحیح و به طور کلی هرگونه خدمات پزشکی در جهت بهداشت و بهداری کودک و کسانی که در ارتباط با کودک هستند مورد توجه قرار گرفته است.

مفاد ماده ۲۵

براساس این ماده، حقوق نظارت و ارزشیابی هرچه صحیح‌تر و کامل‌تر اقدامات خانواده‌هایی که کودکی به عنوان فرزندخوانده در اختیار آنها قرار داده شده است برای مقامات ذی‌صلاح محفوظ می‌باشد.

مفاد ماده ۲۶

در این ماده مسأله تأمین اجتماعی و در نتیجه بیمه‌های ضروری برای این منظور جهت کودک به عنوان یک حق شناخته شده، کشورهای عضو متعهد می‌شوند که اقدامات لازم جهت تحقق این حق به عمل آید.

مفاد ماده ۲۷

این ماده ابعاد مختلف رشد کودک، اعم از ذهنی، جسمی، روحی، اخلاقی و اجتماعی مورد توجه قرار داده شده، والدین یا سرپرستان کودک را موظف به فراهم کردن شرایط توسعه آنها دانسته، کشورهای طرف کنوانسیون را متعهد به زمینه‌سازی برای اعمال این حق نموده است. ضمناً جهت تضمین پرداخت هزینه‌های ذی‌ربط، مکانیسم‌هایی تعبیه کرده است که در درجه اول پدر و مادر و یا سرپرستی که مسؤولیت مالی کودک را به عهده گرفته است - در صورت داشتن توانایی باید آن را تقبل کنند - و در غییر این صورت از کمکهای انسان‌دوستانه ملی و بین‌المللی استفاده شود.

نکته قابل توجه در این ماده عدم ذکر رشد عرفانی است که شاید در همان ابعاد مذکور لحاظ شده باشد.

مفاد ماده ۲۸

در این ماده آموزش و پرورش از حقوق بدیهی کودک شناخته شده و حتی به عنوان تکلیف برای اولیای کودک لحاظ گردیده،

تحت عنوان آموزش رایگان و اجباری در مقطع ابتدائی ذکر شده است. فراهم کردن زمینه‌های آموزش و پرورش، از طرفی، و توسعه انواع و اقسام آموزش و پرورشهای عمومی و حرفه‌ای، از طرف دیگر، از سایر وجوهی است که به آن توجه شده است. دادن راهنمایی‌های لازم و قسار دادن اطلاعات آموزشی و حرفه‌ای در اختیار کودک نیز از نکات عمده‌ای است که نه تنها در سطح محلی، بلکه در سطوح ملی و بین‌المللی باید انجام گیرد. در این ماده به امر در دسترس قرار دادن آموزش عالی برای همگان «براساس توانایی و از هر طریق مناسب» نیز تصریح شده است که در خیلی از موارد خارج از شمول تعریف کودک (۱۸ ساله) است.

مفاد ماده ۲۹

ابعاد مختلف تعلیم و تربیت در سطوح فردی، خانوادگی، ملی و بین‌المللی مورد تصریح این ماده است. در این راستا توسعه و رشد استعداد، شخصیت، جسم و ذهن کودک به منظور احترام به حقوق بشر و آزادیهای اساسی، احترام به والدین، داشتن هویت فرهنگی و زبان و ارزشهای ادبی و ملی، از طرفی و داشتن زندگی مسؤولانه و متعهدانه در جامعه‌ای آزاد و با روحیه‌ای مملو از تفاهم، صلح، صبر و دوستی بین تمام مردم، گروههای قومی، مذهبی و ملی و اشخاص دیگر مورد تصریح و تأکید قرار گرفته است.

مفاد ماده ۳۰

با توجه به وجود اقلیتهای مختلف در هر جامعه‌ای کلیه آزادی‌های لازم در احوال شخصی کودک بر طبق آداب و سنن اقلیت مربوطه به رسمیت شناخته شده است.

مفاد ماده ۳۱

این ماده به ابعاد هنری و فرهنگی و جمله کلیه زمینه‌هایی که موجبات تفریح و آرامش و در نتیجه پرورش خلاقیتهای مناسب کودک را فراهم می‌آورد، اشاره دارد.

مفاد ماده ۳۲

براساس این ماده استثمار اقتصادی کودک و یا استفاده از کودک برای هرگونه کاری که زیانبار بوده و یا توقیفی در آموزش (و پرورش) را فراهم می‌آورد ممنوع شده، کشورهای عضو کنوانسیون موظفند موازین

حقوق کار کودکان شامل حداقل سن، حداکثر ساعات کار و مجازاتهای عدول از آنها را تصویب و به اجرا درآورند.

مفاد ماده ۳۳

هرگونه سوءاستفاده از کودکان در جهت تولید، توزیع و مصرف کالاهای قاچاق، مواد مخدر و محرک (و مانند اینها) ممنوع اعلام شده است.

مفاد ماده ۳۴

هرگونه سوءاستفاده‌های جنسی، توسط هر کسی (حتی پدر یا مادر، سرپرست یا پذیرخواننده) به هر شکلی که باشد، اعم از درگیری در این‌گونه مسائل، استفاده مستقیم و اعمال جنسی و یا مطالب پرونوگرافیک شدیداً ممنوع است.

مفاد ماده ۳۵

ریوده شدن و ربودن و قاچاق کودکان، به هر شکلی (حتی با اجازه والدین آنها) و به هر منظوری (اعم از خرید و فروش یا تهاوت و مانند اینها) ممنوع است.

مفاد ماده ۳۶

در این ماده به طور کلی هرگونه استثمار و به هر شکلی که رفاه کودک را به مخاطره اندازد ممنوع شناخته شده و کشورهای عضو کنوانسیون موظف به حمایت از کودک در این رابطه‌ها می‌باشند.

مفاد ماده ۳۷

این ماده که موضوع آن مجازاتهای کودکان بزهکار است، صراحت دارد بر اینکه مجازاتهایی مانند اعدام یا حبس ابد برای کودکان زیر ۱۸ سال تمام، ممنوع اعلام گردیده، در صورت زندانی شدن کودک با او محترمانه (و آن هم در حداقل مدت) برخورد گردیده، شدیداً از برخورد خودسرانه احتراز شده برای کودک بزهکار حق مشاوره قائل گردند.

مفاد ماده ۳۸

حقوق کودک در زمان جنگ (بویژه جنگهای مسلحانه) باید کاملاً رعایت گردد و از درگیری کودکان زیر پانزده سال در جنگهای مسلحانه شدیداً خودداری شود و از کودکانی که به نحوی متأثر از آثار جنگ شده‌اند، کاملاً حمایت گردد.